

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
INSTITUT MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Ivana Plšková

Brno 2005

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
INSTITUT MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

**Týrané, zneužívané a zanedbávané děti
jako sociálně pedagogický problém**

Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. et Mgr. Ivo Svoboda

Vypracovala:
Ivana Plšková

Brno 2005

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Týrané, zneužívané a zanedbávané děti jako sociálně pedagogický problém“ zpracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny.

Ivana Plšková

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce PhDr. et Mgr. Ivu Svobodovi za odborné vedení, rady a zkušenosti a velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi ke zpracování práce poskytl.

Ivana Plšková

Motto

„Ohrožené dítě potencionálně ohrožuje svět – může z něho totiž vyrůst člověk, který nejen že se nebude podílet na stavbě tohoto světa, protože se tomu nenaučil, ale který bude jeho zkázou, protože ho nenávidí za všechny křivdy, které mu způsobil.“

Helus Z.

Obsah:

Úvod	5
1. Syndrom CAN	9
1.1 Syndrom CAN - historie	9
1.2 Pojem syndrom CAN – definice jevu CAN	10
1.3 Syndrom CAN v podmínkách ČR	11
1.4 Využití loutek „Jája a Pája“ u dětí se syndromem CAN	13
1.5 Konkrétní případy syndromu CAN	15
2 Formy týrání dětí	18
2.1 Sexuální zneužívání	18
2.2 Fyzické týrání	21
2.3 Psychické týrání	22
2.4 Systémové a systematické týrání	24
3 Právní normy na ochranu dětí a rodiny v České republice	26
3.1 Systém a vývoj trestněprávní ochrany rodiny v platném právním řádu	26
3.2 Trestně právní aspekty týrání dětí a trestní odpovědnost	28
3.3 Právo rodinné	33
3.4 Rodinná politika a pojetí rodiny v Evropské unii	35
3.5 Úmluva o právech dítěte	36
4. Multidisciplinární přístup k řešení syndromu CAN	41
4.1 Role státních a nestátních organizací	41
4.1.1 Linka bezpečí	42
4.1.2 Vzdělávací institut ochrany dětí	43
4.1.3 Bílý kruh bezpečí (BKB)	44
4.1.4 Občanské sdružení Střep (Středisko pomoci dětem a rodinám)	45
4.1.5 Dětské krizové centrum	45
4.2 Rodina a její funkce	46
Závěr	48
Resumé	51
Anotace	
Literatura	

Úvod

Týrané, zneužívané a zanedbávané děti jsou jako sociálně pedagogický problém chápány v ČR poměrně nedlouhou dobu. Do roku 1989 se o této problematice hovořilo pouze okrajově a v odborné veřejnosti, nicméně po roce 1989 se spolu se změnou politických a hospodářských poměrů o problematice vede poměrně dlouhá a častá diskuse.

Mravnostní a násilná trestná činnost páchaná na mládeži a zvláště na dětech patří mezi nejzavrženíhodnější delikty. Ve většině případů jsou odhalené trestné činy široce komentovány jak v odborných kruzích, tak ve sdělovacích prostředcích a vzbuzují nemalou pozornost občanů. Zejména laická veřejnost se v diskusích plných vášně a emocí dožaduje nejtvrdějších trestů vůči pachatelům. O vysoké společenské nebezpečnosti těchto trestných činů a zejména o jejich negativním vlivu na další fyzický i duševní vývoj dnešních nezletilých obětí, není možno pochybovat. Vždyť nejde jen o fyzické a psychické útrapy obětí trestného činu, ale v mezní situaci může dojít i ke změně myšlení psychicky nevyzrálého jedince, takže začne pod vlivem předchozích zkušeností páchat sám trestnou činnost.

Ohrožení mravního vývoje dítěte je vymezeno i v definici týraného dítěte, která byla přijata Radou Evropy. Respektování nadnárodních doporučení v této oblasti je významné a potřebné. V souladu s Ústavou je nutno podotknout, že mezinárodní úmluvy mají přednost před zákonem. Kromě jiného je zde zdůrazněna nezbytná ochrana dětí před systémovým týráním.

Otázkou řešení tohoto problému se zabývá odborná veřejnost nejen v České republice, ale i v zahraničí. K výměně zkušeností s řešením těchto problémů dochází i na mezinárodních konferencích, které se konají v různých zemích světa. Naše republika je často hostitelskou nebo pořádatelkou zemí.

Téma své bakalářské práce, tedy problematiku týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí jako sociálně pedagogický problém, jsem si vybrala z důvodu, že mi není lhostejné v jakém prostředí se děti pohybují a jaký názor na rodinu si vytváří od svého dětství. I když nepracuji v oboru, s dětmi se setkávám poměrně často. S dětmi jsem v nedávné minulosti pracovala jako kulturní pracovník v oddělení prevence Muzea Policie ČR v Praze a dále se dětem věnuji v jejich volnočasových aktivitách jako vedoucí v letních táborech.

Hlavním cílem mé práce je poukázání na skutečnost, že týrané, zneužívané a zanedbávané děti jsou sociálně pedagogický problém současnosti a že laická veřejnost projevuje o problematiku nemalý zájem a odborná veřejnost se na vědeckých konferencích problematikou zabývá v pozici nikoli jen teoretické. Dále chci ve své práci upozornit na legislativní nástroje i organizační opatření v ČR, které přiměřeně sledují celosvětový trend v zajištění práv dítěte.

Cílem mé práce je v neposlední řadě též poukázat na skutečnost, že děti se velmi často stávají terčem útoků fyzických i psychických. Pachatelé těchto činů nebývají pouze lidé s nízkým sociálním zázemím a s nižší intelektuální vyspělostí, popřípadě osoby závislé na alkoholu či jiných návykových látkách, ale jedná se mnohdy o osoby se středoškolským, či vysokoškolským vzděláním, popřípadě o osoby, které zastávají velmi významná místa ve svém zaměstnání. To, že osudy dětí přestávají být široké veřejnosti lhostejné, je zásluha hlavně dobře vedených mediálních kampaní, pojmenování těchto problémů, zvyšování právního vědomí dětí i dospělých a možnost využití státních i nestátních organizací k řešení těchto problémů.

Lze také konstatovat, že každý, i když není rodičem nebo příbuzným dítěte, může při jeho výchově spolupůsobit. Samozřejmě, že výchovný proces ovlivňují i další okolnosti a zkušenosti, kulturní a společenské, případně sportovní vzory. Jsou jimi mimo jiné různé idoly, slavní zpěváci, sportovci, či jinak úspěšní lidé z různých

profesí lidské činnosti. Na druhé straně se však vzorem mohou stát i negativně působící vlivy, spojené s kriminalitou, brutalitou, násilím, rasovou nesnášenlivostí a zkreslenými představami o dobrodružném a snadném životě. To vše se nabízí na filmových plátcích a televizních obrazovkách. Děti a dospívající mládež nežijí ve vzduchoprázdnu. Jsou citliví, vnímaví, ale nemají schopnost přesně rozlišovat mezi dobrem a zlem.

Cílem výchovného procesu je tedy co nejvíce omezit vliv negativních jevů a v návyky měnit u mladého jedince ty formy chování, které snesou měřítko morálky společnosti. Výchovný proces však není zdaleka jednotný a stále se hledá jeho koncepce. Není možné zabránit negativním vlivům, které na mladé lidi působí při oficiálním výchovném působení i mimo ně. Určitá část dětské populace žije v prostředí, které neposkytuje záruky dostatečného a pozitivního výchovného působení. Nezřídka se děti stávají oběťmi trestné činnosti, která je na nich páchána i rodiči, příbuznými a osobami, jimž byly svěřeny do výchovy.

Jednoznačně jsou ze zákona za výchovu svých dětí odpovědni rodiče, avšak mnohdy si to ani nechtějí uvědomovat. V případě trestné činnosti nebo i jiných deliktů svých dětí, potom hledají odpovědnost za vzniklý stav u někoho jiného. Většinou až následně je zjišťováno a nezřídka i dokumentováno, jaký byl vztah mezi rodiči a dětmi. Jak rodiče své děti vychovávali, usměrňovali a kontrolovali. Až příliš často je konstatováno, že rodiče nevěnují svému dítěti dostatek času. Nemají čas ať již pro faktickou zaneprázdněnost z důvodu podnikání, či výkonu povolání, nebo fiktivní zaneprázdněnost z důvodu třeba i jen vlastní pohodlnosti a upřednostnění svého volného času. Tento svůj vědomý nedostatek často nahrazují uplácením dítěte dárky, hračkami, penězi nebo i jiným materiálním zabezpečením. Proto se také mnohdy omezují jen na povrchní zjištění, co bylo ve škole, ale již méně se zajímají, kde a s kým trávil dítě celé odpoledně nebo část večera, kdo jsou jeho

kamarádi, zda nemá nějaké problémy apod. Rodiče se pro „nedostatek času na výchovu svých dětí“ často spokojí s tím, že se o jejich dítě vůbec někdo „stará“.

1. Syndrom CAN

1.1 Syndrom CAN - historie

Syndrom CAN (Child Abuse Neglect) je syndromem týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte.

Oběťmi týrání, zneužívání a zanedbávání byly děti odnepaměti. Dlouhá staletí je společnost považovala za majetek dospělých a ti s nimi – jako se svým majetkem – mohli nakládat podle své vůle. Příkladem může být stará Sparta, Egypt i mnoho přírodních národů. V klasickém antickém světě se dítě považovalo za bezprávného tvora.

Ve starém Římě „patria potestas“ znázorňovala to, že otec mohl s dítětem nakládat, jak se mu zlíbilo, mohl ho prodat i usmrtit. Obrat v té době zaznamenal zákon z roku 374 p.K., kdy Římané zabití dítěte začali považovat za vraždu. Velký obrat v pozitivním slova smyslu ve vztahu k dětem přineslo šíření křesťanství. Do popředí v této vlně se pak dostává důraz rodičů-vychovatelů na disciplínu a poslušnost, ale nějak se opomíjí citovost.

Opravdovou snahu o děti pečovat a chránit je před zlým nakládáním nacházíme až mnohem později, např. v roce 1883 vzniká Národní společnost prevence proti krutostem na dětech v Liverpoolu a o rok později v Londýně. Tam můžeme najít počátky formování a utváření pojmu CAN (i když takto označen nebyl), jenž se koncentroval především na fyzické týrání dětí.

Tělesné násilí na dětech, jejich správné a racionalizované rozpoznání, bylo v šedesátých a sedmdesátých letech impulsem k zamyšlení se nad tímto problémem. Začalo se označovat jako špatné zacházení s dětmi či nepečování o dítě. Poprvé v roce 1962 tento jev

pojmenoval a popsal americký pediatr Henry Kempe jako „syndrom bitého dítěte“. Jeho výzkum zahájil ohromnou kampaň k postupnému prosazování tzv. zákona o bitém dítěti (Battered Child Law) v jednotlivých státech USA: To znamenalo převratný postoj k tomuto problému, který umožnil následnou kvantifikaci a zpřesňování daného jevu. Současně tento přístup napomohl hlubšímu vnímání násilí na dětech a značně ovlivnil názor a aktivity v mnoha evropských zemích. Henry Kempe, který tento jev jako první popsal a definoval, opřel svoji práci o analýzu případů 302 dětí přijatých do 71 amerických nemocnic během jednoho roku a dále 447 dětí, jejichž případy se projednaly na 77 okresních prokuraturách. Podobně u nás pracoval např. Ringel, který tento jev popsal v roce 1970. Své závěry přitom vyvodil ze 13 případů dětí přijatých na dětské oddělení ve Východočeském kraji během 3 let. Obdobné situace zjistili např. v Německu a Polsku. Během následující doby se k syndromu bitého dítěte přidaly další skupiny příznaků spojených se zanedbáváním (neglect) a se sexuální zneužíváním (sexual abuse) a jsou zahrnuty do anglického pojmu „child abuse and neglect“ - CAN.¹

1.2 Pojem syndrom CAN – definice jevu CAN

V roce 1992 vypracovala Zdravotní komise Rady Evropy definice jednotlivých forem špatného zacházení s dětmi. Navázala tak na III. Evropskou konferenci pro prevenci týrání dětí, která se konala v roce 1991 v Praze. Pro souhrnné označení toho jevu se vžil název „Child abuse and neglect“, nebo-li zkratka CAN. Pojem „Child abuse and neglect“ – čili CAN - zahrnuje tělesné týrání, pohlavní zneužívání

¹ RINGEL, J., *Týrání dítěte v rodině*, Čs. Pediatr., 26, 1991; s. 243-246

včetně komerčního, citového týrání, zanedbávání a systémové týrání dítěte.²

Syndrom zanedbávaného a zneužívaného dítěte představuje jakékoli vědomé či nevědomé aktivity, kterých se dopouští dospělý člověk na dítěti, ať už rodič, vychovatel nebo jiná osoba. Následkem takového jednání je poškození zdraví a zdravého vývoje dítěte, které v nejkrajnějším případě může vést až ke smrti dítěte.

Definici tělesného týrání podává tato komise jako tělesné ubližování. Případně nezabránění tělesnému ublížení a utrpení dítěte. Pod tento druh týrání spadá i úmyslné otrávení nebo udušení dítěte za předpokladu, že zde existuje určitá znalost či důvodné podezření, že zranění bylo způsobeno úmyslně nebo že mu vědomě nebylo zabráněno.

Syndrom CAN je v podstatě nenáhodný děj, případně nenáhodná situace, kterou daná společnost nepřijímá a zásadně ji odsuzuje.

Tělesné týrání dítěte znamená nejen jeho fyzické zranění, ale i selhání při jeho prevenci(odvrácení) a utrpení dítěte včetně úmyslné otravy či udušení. Vše při existenci konečného důkazu či důvodného podezření, že jednání pachatel spáchal vědomě či mu vědomě předem nezabránil.

1.3 Syndrom CAN v podmínkách ČR

Naše současné trestní právo doposud nemá speciální termín pro děti, vůči nimž směřuje násilí v rodině. V trestním zákonodárství nenajdeme termín, který by takto postižené děti souhrnně

² ŠPECIÁNOVÁ, Š., *Ochrana týraného a zneužívaného dítěte*, Praha: Linde, 2003; s. 26

subsumoval, ale vědomí odborníků zabývajících se touto trestně právní problematikou není pojem CAN ničím neznámým. Obecně se tato nazývá termínem „špatné zacházení s dětmi“.

Naše pediatriká, psychiatrická, psychologická, sociální i právní společnost v zásadě převzala definici „CAN“ vypracovanou Zdravotní komisí Rady Evropy 1992, v jejímž rámci navíc zdůrazňuje prvek týraného dítěte. Proto se u nás setkáváme s pojmem „syndromu týraného a zneužívaného dítěte“.

Mezi zvláštní formy syndromu CAN se u nás řadí šikanování. Obvykle se definuje jako agrese, které se dopustí jedinec nebo skupina proti ostatním slabším jedincům, ať už fyzicky nebo jinak, kteří se nedokáží bránit. Typickým rysem pro toto jednání je jeho opakovanost. Agresoři mají většinou citově chladné rodiče, kteří jim jejich chování tolerují. Nemohu také nepřipomenout problematiku tzv. falešně pozitivních, falešně negativních případů CAN. Falešně pozitivní případ syndromu CAN je neetický a závažný fenomén, kterým chce nereseriózní ohlašovatel získat nějakou výhodu pro sebe, případně někomu ublížit. Typickým příkladem je například matka podávající trestní oznámení na bývalého manžela (otce dítěte) pro sexuální zneužívání jejich dcery. Záměrem jejího podání je to, aby otcí znemožnila styk s dítětem, tím se mu v podstatě pomstila a nebo ho jinak společensky znemožnila. Ve své snaze osočit, pokořit a dokonce odsoudit otce dítěte zapoměla matka na holčičku, která prošetřováním věci zkusila velké utrpení, jež ji mohlo způsobit znatelné poškození v jejím dalším životě(viktimizace).³

³ DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. a kolektiv, *Týrané, zneužívané a zanedbávané děti*, 1. vyd. Praha: GRADA Publishing 1995; s. 79

1.4 Využití loutek „Jája a Pája“ u dětí se syndromem CAN

Výslech dítěte je velmi náročnou činností, kladoucí vysoké nároky jak na přípravu, tak na samotnou realizaci. Potřeba získat od dítěte použitelná a objektivní fakta klade na vyslychajícího zvýšené požadavky na odbornou připravenost, jeho znalosti, zkušenosti a způsob provedení výslechu. O rozdílnosti vnímání mezi dětmi a dospělými není pochyb. Je to zejména ještě jinak fungující paměť, jiná časověprostorová orientace či zdůrazňování nebo nedoceňování některých vnímaných skutečností a zážitků. V praxi realizované a zneužívané postupy právě při výslechu dětí naráží na omezení vyplývající z věku, stupně psychického rozvoje dítěte, možných smyslových nebo mimosmyslových předpokladů.

Zákon nestanoví žádnou věkovou hranici pro výslech nedospělého jako svědka. Pro výslech dětí, které spáchaly trestný skutek nebo byly obětí takového jednání, platí v podstatě stejné zásady, jako pro výslech dospělých. Je třeba mít stále na zřeteli, že pohlavně zneužívané dítě je touto trestnou činností silně traumatizováno. Jednání pachatele dlouhodobě zanechává na psychice dítěte škodlivé následky. Musí být proto snahou všech, nejen orgánů činných v trestním řízení, aby dítě na tyto zážitky co nejdříve zapomnělo. Neměl by přetrvávat stav, kdy nepříjemné zážitky jsou opakovaně v paměti dítěte obnovovány. V zásadě by měl být proveden jeden výslech co do obsahu vyčerpávající, aby nemusel být opakován. Obsah výslechu je také nutno podřídit jen okruhu dotazovaných okolností spáchané trestné činnosti.⁴

Jedna z nejdůležitějších podmínek v přípravné fázi výslechu je stanovení okruhu problémů, včetně konkrétních otázek, které by měly vést k objasnění vyšetřované události. Pro případ, že vyslychajícímu

⁴ CHMELÍK, J. a kolektiv, *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita* 1. vyd. Praha: Portál 2003; s. 123-125

se nepodaří navázat kontakt s dítětem, stanovit i pravidla výslechu, kdy v přítomnosti vyšetřovatele navazuje kontakt a pokládá připravené otázky jiná osoba. Nejčastěji touto osobou může být pracovník služby kriminální policie, který většinou již v kontaktu s dítětem byl, nebo psycholog. Součástí této fáze přípravy výslechu by mělo být upozornění pro další osoby přítomné výslechu, jak se mají v jeho průběhu chovat. Vyslýchající by měl zvážit maximální počet osob, které budou přítomny v průběhu výslechu.⁵

Projekt „Jája a Pája“ vznikl před 10 lety, kdy Policie ČR při výslechu dětí hluchoněmých, mentálně postižených a s malou slovní zásobou měla problémy, jak správně zadokumentovat jejich výpověď. Jedná se o loutky se stylizovanými mužskými a ženskými pohlavními orgány a děti mají možnost „zahrát na loutkách“ to, co se jim skutečně stalo. Jedná se o chráněným patent MV a Policie ČR a v současné době jsou s nimi vybavena všechna pracoviště služby kriminální policie a vyšetřování, na kterých jsou zařazeni policisté-specialisté na problematiku mládeže.

Výslech za pomoci loutek začne představením loutek.(Příloha č. 1, obr. č 1, 2) Dítěti se musí nechat čas na to, aby si loutku prohlédlo a samo s ní navázalo kontakt. Navázání kontaktu je důležité právě pro tu fázi výslechu, kdy dítě prostřednictvím loutky bude s přítomnými osobami u výslechu komunikovat. Pokud je to provedení výslechu a objasnění okolností případu nutné, je dítěti předvedena i loutka svlečená. V této fázi seznámení s pohlavními orgány loutek zjistí vyslýchající, jak samo dítě pohlavní orgány pojmenovává.

Úroveň navázání kontaktu s osobou, která má být vyslýchána, může rozhodnout o jejím celkovém úspěchu nebo neúspěchu. Proto se musí vyslýchající snažit pozitivně motivovat vyslýchanou osobu k její ochotě sdělit okolnosti, které jsou v zájmu vyslýchajícího.

⁵ CHMELÍK, J. a kolektiv, *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita* 1. vyd. Praha: Portál 2003; s. 128-131

Zejména by u vyslýchaného neměly být patrné projevy zaujatosti, netrpělivosti, nervozity nebo lhostejnosti. Současně by se měl vyhýbat familiérnímu tónu vedení rozhovoru. Navázání kontaktu není jen otázka počáteční fáze výslechu, ale musí být udržován po celou dobu jejího průběhu. V případě použití loutek jde i o nenucenou formu ověření, zda vyslýchaná osoba bude chtít s loutkami „pracovat“. Nebo na druhé straně nenutit vyslýchaného za každou cenu, aby prostřednictvím loutky demonstroval jednání. Smyslem výslechu pomocí loutek je získání spontánní výpovědi vyslýchaného.

Loutka se tak stává symbolickým, neverbálním komunikačním prostředkem, který může představovat, jak dítě samotné, tak kohokoliv jiného. Při jednotlivých částech výslechu je potřeba vymezit rozsah, ve kterém bude dítě „hrát“. To znamená jmenovitě určit koho představuje loutka, nebo koho může představovat dítě ve vztahu k loutce. Z psychologického hlediska tam, kde se u dítěte dostavuje strach nebo stud, je doporučováno, aby dítě o vlastní prožité události hovořilo ve třetí osobě. Rovněž by dítě nemělo být nuceno k detailnímu rozpomínání popisování jednání při skutku. Takovýto nátlak umocňuje psychickou zátěž a může vést k ohrožení průběhu výslechu.

1.5 Konkrétní případy syndromu CAN

- V okrese Nový Jičín byly loutky použity „Jája a Pája“ v případě pohlavního zneužívání děvčátek, které neměly dostatečnou slovní zásobu. Velmi se osvědčily i při pokusu dvojnásobné vraždy, ke které došlo koncem srpna v Šenově na Frýdecko-Místecku. V ranních hodinách byly nalezeny dvě nezletilé děti Jaroslav (7) a Petra (9) s rozsáhlým zraněním, které si vyžádalo hospitalizaci. Po několika hodinách byla nalezena i jejich matka. Když se psychický

i zdravotní stav dětí stabilizoval bylo možno přistoupit k výsledkům. Mezi matkou a dětmi je oboustranná velmi silná citová vazba. Z toho plynuly „zastírací“ tendence obou dětí. Využití „Jáji a Páji“ se tedy jevilo jako nanejvýš vhodné. Chlapeček si vybral loutku identickou svému pohlaví a posléze byl ochoten jejím prostřednictvím „mluvit“. Dívěnka, která je inteligentní si k demonstraci vybrala obě loutky. Tak se podařilo rekonstruovat skutkový děj a objasnit vztahy v rodině. Během dalšího šetření mohlo být vyšetřovatelem sděleno psychicky nemocné matce (29) obvinění z pokusu trestného činu vraždy a týrání svěřené osoby.⁶

- ... nejčastěji rodiče týrají především chlapce předškolního věku, ale také děti kojeneckého věku. Bijí je nejen vařečkami, ale i gumovými hadicemi, šňůrami od žehliček a dokonce i železnými řetězy. Policie se zabývala i případem, kdy rodiče dítě vymáchali ve studené vodě a v zimě je zamkli na balkon. Nepřiměřený fyzický , ale i psychický nátlak na děti může vyústit až k jejich pokusu o sebevraždu. Vloni takto zemřela devítiletá holčička...⁷
- Na Policii ČR bylo z Rychlé zdravotnické pomoci oznámeno, že došlo k úmrtí patnáctiměsíčního dítěte ženského pohlaví. Na místo se dostavila výjezdová skupina Policie ČR a soudní lékař. Již při ohledání dítěte bylo pojata podezření, že smrt nastala násilnou činností druhé osoby. Z prvního šetření vyplynulo, že matka dítěte byla v kritické době mimo místo svého bydliště. Doma byl její druh se třemi nezletilými dětmi. Podezření padlo právě na něho – otec dvou z těchto dětí, který však tvrdil, že se dítě samo začalo dusit, a přesto, že se mu snažil poskytnout pomoc dýchání z úst do úst, zemřelo. Jediným svědkem okolností úmrtí kojence byl jeho starší, pětiletý sourozenec. Výslech byl tedy proveden s tímto chlapcem, který byl i přes svoji celkovou výchovnou a zdravotní zanedbanost ochotný s loutkami spolupracovat. Když mu byly

⁶ *Expres*, 23/10, Praha 1995

⁷ *Brněnský deník*, 9/11 1995

půjčeny obě loutky, hned si je pojmenoval po svých sourozencích a „Jáju“ pojmenoval po zemřelém kojenci. Při výslechu, který byl videokamerou zachycen, nakonec chlapec popsal průběh události. Tak, jak byly dítětem znázorněny, odpovídaly zraněním, která byla při pitvě zjištěna. Chlapec přesně popisoval jak násilí, kterého se jeho otec dopustil, tak oživovací pokusy na umírajícím kojenci a jeho sdělení dětem, že „Maruška umřela“. ⁸

- ... Policie ČR šetřila případ týrání nezletilé osoby, kdy pachatelem byla jeho vlastní matka (18 roků). V zájmu udržení partnerského vztahu se svým novým druhem, způsobila opakovaná zranění 3 měsíčnímu kojenci. Ke zraněním docházelo zejména ve večerních hodinách, kdy se dítě pláčem dožadovalo nakrmení či přebalení. Matka byla často pod vlivem alkoholických nápojů a dítě ji pláčem vyrušovalo při „sexuálním životě“. Dítěti svým neadekvátním chováním způsobila zlomeninu lebeční kosti, opařeniny horkými plenami a bitím způsobila podlitiny po celém těle... (Příloha č.2, obr.č. 1, 2) ⁹
- ...rodiče, kteří byli v minulosti již trestně stíhání za § 215 tr.z. způsobovali svým dětem rozsáhlá poranění neúměrným trestáním za jakékoliv „provinění“. Oba rodiče jednali často pod vlivem alkoholu. Děti byly bity vařečkou, opaskem a páleny cigaretovými nedopalky ... (Příloha č.3, obr. č. 1, 2) ¹⁰
- ...šetřený případ týrání svěřené osoby a pohlavního zneužívání, ke kterému docházelo po dobu 6ti let, aniž by tuto skutečnost ohlásil kdokoliv z blízkého okolí či školy, kterou dívka navštěvovala. Na podezření z této trestné činnosti upozornila nová třídní učitelka, ke které dívka nastoupila v 6. třídě. Pachatelem byl vlastní otec dívky ...(Příloha č.4, obr. č. 1, 2) ¹¹

⁸ *Kriminalistický sborník*, 9/95 Praha 1995; s. 335-336

⁹ *Zdroj Policie České republiky*

¹⁰ *Zdroj Policie České republiky*

¹¹ *Zdroj Policie České republiky*

2 Formy týrání dětí

2.1 Sexuální zneužívání

Sexuální zneužívání je nepatřičné vystavení dítěte sexuálnímu kontaktu, aktivitě či chování. Zahrnuje jakékoliv dotýkání se dítěte se sexuálním podtextem, vykořisťování dítěte jakoukoliv osobou v sexuální rovině či pohlavní styk s dítětem. Zneuživatelé může být rodič, příbuzný, přítel či pro dítě cizí osoba. Sexuální zneužití se dělí na sexuální zneužití bez tělesného kontaktu (tzv. bezdotykové) a s tělesným kontaktem (tzv. dotykové).¹²

Bezdotykové formy sexuálního zneužívání

- exhibicionismus – jedná se o formu, při níž dospělý ukazuje svoje genitálie okolí, často přednostně dítěti
- harassment – vymezen jako znepokojování, zneklidňování dítěte slovními výpady, poplácáváním po zadku, tisknutí k sobě, pokud toto chování dospělého má sexuální podtext
- obscénní telefonické hovory
- přinucení dítěte k obnažení a fotografování, k prohlížení si časopisů s pornografií (v těchto případech se již může jednat i o komerční sexuální zneužívání)

Dotykové formy sexuálního zneužívání

- obtěžování – jednání, při kterém je dítě dospělým obtěžováno, líbáno, osahování na erotogenních zónách jako jsou prsa, hýždě,

¹² DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. a kolektiv, *Týrané, zneužívané a zanedbávané děti*, 1. vyd. Praha: GRADA Publishing 1995; s. 74

genitálie. Toto jednání je často doprovázeno slovními útoky např. vulgárními slovy, grimasami, gesty apod.

- sexuální útok – dospělý se za užití síly a často při obraně oběti-dítěte, dotýká na jeho erotogenních zónách, mazlí se s ním a poškozují ho tím, že do něj vniká např. prstem, jazykem či předměty. Nutí dítě k tomuž nebo po dítěti žádá např. masturbaci penisu rukou.
- znásilnění – spočívá ve vynuceném vniknutí do vagíny, konečníku či úst dítěte penisem
- incest – je definován jako sexuální aktivita mezi dvěma osobami, jimž není zákonem dovoleno uzavřít sňatek
- komerční sexuální zneužívání – může mít podobu dětské pornografie, dětské prostituce a obchodu s dětmi za účelem sexuálního zneužití.
- pedofilní obtěžování – sexuální obtěžování prepubertálního dítěte jakýmkoliv dospělým
- sexuální turistika, skupinové zneužívání – v minulosti jsme se s touto formou setkávali zejména v exotických zemích, v současné době se tento jev rozšiřuje i v naší republice. Cizinci k nám přijíždějí již s cílem, že se zde sexuálně uspokojí dítětem.
- sexuální útok s následkem smrti – případů, kdy se jedná o sexuálního devianta a kdy dítěti ublíží tak, že je usmrtí, není mnoho, ale vždy to jsou tragické události

Příčiny sexuálního zneužívání jsou různé, spouštěcí podněty rozmanité. Někdy to může být dlouhá sexuální abstinence v důsledku partnerských konfliktů, nemoci, častého pobývání mimo domov v nemocnici, lázních, služebních cestách, na nočních směnách apod. a

neschopnosti nalézt si vhodný protějšek pro sexuální uspokojení. Jindy sexuální agresor vede tzv. normální sexuální život, ale cítí se neuspokojen, touží po změně a dítě ho začne sexuálně přitahovat. V některých případech se jedná o jednorázové vybočení z norem chování, které se už vícekrát neopakuje. Jiní v této činnosti najdou zalíbení a nemohou přestat. Další z mnoha možných příčin, proč dospělý sexuálně zneužije dítě, jsou nejčastější sexuální deviace, čili sexuální úchytky, jejichž příčiny jsou v duševní oblasti. Mezi nejčastější sexuální deviace řadíme pedofilii homosexuální, heterosexuální nebo bisexuální, sadismus, masochismus, exhibicionismus, voyeurismus a transvestitismus.¹³

Rizikovou skupinou pro snadnější cíl sexuálního zneužívání se stávají děti psychicky deprivované, opomíjené a zanedbávané. Takové děti můžeme najít hlavně v disfunkčních a afunkčních rodinách, ale někdy i děti z rodin úplných. Velmi ohroženou skupinou jsou děti mentálně retardované. Zde se pachatel spoléhá na to, že děti nebudou schopny poznat, co se s nimi dělo. V podvědomí lidí převládá názor, že pachatelem bývá většinou muž – zvrhlík. Opak je někdy pravdou, neboť může jít o nenápadné lidi s tzv. dobrým vztahem k dětem (např. hlídají děti, jezdí na tábory, vedou dětské kolektivy). Pocházejí ze všech sociálních vrstev a mohou mít i vysokoškolské vzdělání.^{14 15}

¹³ CHMELÍK, J. a kolektiv, *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita* 1. vyd. Praha: Portál 2003; s. 140

¹⁴ DUNOVSKÝ, J. a kolektiv, *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě* 1. vyd. Praha: GRADA Publishing, a.s. 2005; s. 65

¹⁵ ROZEHNALOVÁ, M., *Rizikové chování dospívajících a jeho prevence*, Praha: Free Teens Press 2002; s. 33

2.2 Fyzické týrání

Fyzické týrání je nejpodrobněji prozkoumaný a popsáný jev v rámci syndromu CAN. Tělesné týrání dětí a jejich zneužívání aktivní povahy zahrnuje všechny akty násilí na dítěti. Těžiště tělesného týrání a zneužívání dětí je možné především spatřovat v nezvládnuté, nadměrné agresi rodičů a ostatních osob. Přitom platí, že čím je dítě menší, tím je bezmocnější a méně schopné obrany. Nejčastěji se jedná o fyzické tresty, které velmi snadno přechází do týrání. Přičemž hranice mezi trestem a týráním je téměř nezjistitelná.

Zavřená poranění se vyznačují poškozením tkání a orgánů tupým násilím, zpravidla bez porušení kůže

- otřesy – projevují se funkčními poruchami bez patologicko-anatomického nálezu (především otřesy mozku a míchy)
- pohmoždění – vyskytují se na kůži, kdy účinkem tupého násilí dochází k lehkému nitrokožnímu krvácení. Následkem zhmoždění podkožní tkáň vznikají tzv. modřiny, dále může dojít až k odtržení kůže, pohmoždění hlubších tkání a vnitřních orgánů.
- vytrhávání vlasů
- kousnutí
- poranění svalů – může být úplné, neúplné trhliny, přerušení svalů
- poranění šlach, nervů, cév, kloubů
- poranění kosti – zlomeniny
- poranění hlavy – je nejčastější příčinou smrti u týraných dětí a významnou příčinou chronických neurologických potíží . Poraněním hlavy bývá nejčastěji otřes mozku.

- třesení - může způsobit smrt nebo trvalé neurologické potíže (Shaken Infant syndrom)
- poranění míchy
- poranění nitrobřišních orgánů

Otevřená poranění jsou typická pro porušení kůže, sliznice nebo povrchu některého orgánu.

- rány na hlavě
- nitrooční krvácení
- rány na hrudníku
- popáleniny (kamna, cigarety, jídlo)

Tělesné týrání může být také pasivního charakteru. Myslí se tím nedostatečné uspokojení alespoň těch nejdůležitějších tělesných potřeb dětí, a to i v návaznosti na psychické a sociální potřeby. V praxi se nejčastěji setkáváme s nedostatečnou výživou, nedostatečnou zdravotní péčí, kdy může dojít v nejtěžších případech i k zástavě vzrůstu a závažným zdravotním problémům. Jednou z forem pasivního týrání je i nedostatek možnosti vzdělání a výchovy, nezabezpečení vhodných podmínek pro bydlení, vhodných životních podmínek a ošacení.¹⁶

2.3 Psychické týrání

Psychické či emocionální týrání jsou pojmy obecně značně nejasné a také se o nich ani zdaleka tak nehovoří jako o sexuálním či fyzickém týrání. Psychické týrání spočívá v takovém jednání, které má závažný, nepříznivý vliv na citový vývoj a chování dítěte. Může

¹⁶ ELLIOTOVÁ, M., *Jak chránit své dítě* 1. vyd. Praha: Portál 1995; s. 61

mít formu slovních útoků na sebevědomí dítěte, opakovaného ponižování, odmítání či zavrhování dítěte. Jde ale také o případy, kdy je dítě vystavováno závažným domácím konfliktům, je násilně izolováno anebo kontrolováno s cílem vyvolat pocit citového ohrožení. Dále může být podrážována sebedůvěra a sebevědomí dítěte opakovaným urážením nebo podceňováním. Rodiče na dítě mohou klást velké až nerealistické nároky, které dítě není schopno splnit a následkem toho jsou rodiče neustále nespokojeni, ať už jde o sportovní výkony, školní výsledky či jakékoliv další výkony dítěte. Dítě tak nabývá dojmu, že pro rodiče nebude nikdy dost dobré.

Psychické týrání může mít tyto následky

- vznikají různé druhy závislostí, poruchy příjmu potravy či deprese
- dítě má pocit, že není rodiči milováno
- dítě se neustále podceňuje a je ustrašené, anebo se naopak projevuje velmi agresivně – jeho psychické projevy jsou různorodé, často nevyrovnané a proměnlivé a proto i obtížně stanovitelné
- dítě má potíže v mezilidských vztazích, které přetrvávají i do dospělého věku a mohou přetrvávat po celý život. Tyto potíže se projevují především ve vztahu k lidem, se kterými hodlá navázat důvěrný vztah, ve vztahu ke kolegům, v zaměstnání a především ve vztahu k nadřízeným, v jejichž formální i neformální autoritě může spatřovat reflexi autority rodičovské.
- dítě začíná pochybovat o správnosti svého vnímání reality, je pro něj jednodušší obviňovat sebe sama než připustit odpovědnost vlastních rodičů za to, co se mu děje
- projevují se tendence stát se obětí psychického týrání v dalších vztazích. Oběti domácího násilí si v dospělosti vybírají partnery,

kterí je obdobně jako rodiče psychicky týrají, anebo mohou naopak v dalších vztazích aktivně psychicky týrat své děti, partnery

- dochází k častější viktimizaci dalšími negativními společenskými jevy – oběti psychického týrání se v důsledku sníženého sebevědomí a menší schopnosti sebeprosazení daleko častěji a snáze mohou stát obětí např. šikany v dětském či braneckém kolektivu, mobbingu na pracovišti^{17 18}

2.4 Systémové a systematické týrání

Tato forma týrání je působena systémem, který byl založen pro pomoc a ochranu dětí a jejich rodin a kterému jsou vystaveny. Dítě je takovýmto systémem péče poškozováno, ač by mu měl být ku prospěchu. Zvláště závažné jsou takové systémy, které řeší problém dítěte a jeho rodiny automatickým odebráním z rodiny, aniž by jí byla nejdříve poskytnuta potřebná podpora a pomoc. Také sem patří nedostatečná péče o děti v problémových a disfunkčních rodinách, nebo špatná či nedostatečná péče v denních zařízeních, ve školách apod. Pro opuštěné nebo z rodiny odebrané děti je systémové zneužívání typické. Dále sem patří celá řada zbytečných, opakovaných, necitlivě prováděných, osobnost dítěte nešetřících a poškozujících vyšetření nejrůznějšími odborníky.¹⁹

Systémové týrání či zneužívání se označuje jako druhotné ubližování (sekundární viktimizace). Po prvním traumatu, poranění či poškození dítěte následuje toto druhotné týrání právě těmi, kteří by měli dítě chránit a po útoku či útocích na ně zamezit dalším škodám a prvotní odstranit.

¹⁷ ŠPECIÁNOVÁ, Š., *Ochrana týraného a zneužívaného dítěte*; s. 21-22

¹⁸ MATĚJČEK, Z., *Co děti nejvíc potřebují* 1. vyd. Praha: Portál 1995; s. 55

¹⁹ *Kriminalistický sborník*, 9/95 Praha 1995; s. 330

Systematickým týráním označujeme činnost, která se opakuje buď v pravidelných časových intervalech nebo po nějakém přestupku dítěte (např. špatný prospěch, nesplnění zadaných úkolů a povinností). V mnoha případech se jedná o útoky na dítě se zvyšující se intenzitou a brutalitou. Nemalou úlohu při trestání dětí hraje svoji roli alkohol a jiné látky, na kterých je trestající osoba závislá. Ve většině případů intenzita trestu neodpovídá provinění dítěte, často zde není ani motiv k fyzickým trestům – pachatel se potřebuje odreagovat, řeší tím různé neúspěchy v osobním a pracovním životě.²⁰

²⁰ DUŠKOVÁ, Z., *Obraz problematiky týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte v letech 1992-2003* Praha: Durabo 2004; s. 16

3 Právní normy na ochranu dětí a rodiny v České republice

3.1 Systém a vývoj trestněprávní ochrany rodiny v platném právním řádu

Nejdůležitějším předpisem z pohledu trestněprávní ochrany je zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů (dále jen trestní zákon), který je základním pramenem trestního práva hmotného. Skutkové podstaty trestných činů jsou v českém právním řádu upraveny výhradně v části druhé trestního zákona, což znamená, že jednání, které nenaplnuje znaky některé ze skutkových podstat uvedených v trestním zákoně, nemůže být posuzováno jako trestný čin.

Skutkové podstaty trestných činů směřujících proti rodině můžeme rozdělit zejména podle jejich objektů, kterým se rozumí vztahy, zájmy nebo hodnoty chráněné zákonem. Na prvním místě je třeba jmenovat trestné činy vymezené v části druhé, hlavě šesté trestního zákona (§ 210 až 218b), která je označena společným nadpisem „Trestné činy proti rodině a mládeži“. V této hlavě je chráněn především zájem na řádné výchově a výživě dětí a na příznivém tělesném, citovém a mravním vývoji dětí, které mohou být vystaveny fyzickému nebo psychickému týrání, zanedbávání, zneužívání, obchodování apod.

Řada trestných činů je úzce spojena s problematikou tzv. domácího násilí. Nebezpečnost tohoto jevu spočívá jednak v tom, že pachatel zneužívá rodinných, citových nebo materiálních vazeb oběti na svou osobu, jednak rovněž v tom, že domácí násilí působí škodlivě

nejen na osoby, které jsou předmětem útoku násilníka, ale také na osoby, které jsou svědky násilí a stávají se tak nepřímými oběťmi.²¹

Současná trestněprávní úprava ochrany rodiny představuje ucelený systém reagující na různé zdroje ohrožení rodiny. Ačkoliv tento systém plní své funkce na dobré úrovni, neznámá to, že není potřeba hledat cesty k jeho dalšímu zdokonalování. Vedou se diskuse o metodách, působení proti negativnímu jevu domácího násilí a zejména o způsobu účinné ochrany oběti před pokračováním nebo opakováním útoků násilníka. Jednou z cest k usnadnění odhalování trestné činnosti ohrožující rodinu může být rozšíření oznamovací povinnosti v rámci úpravy trestného činu neoznámení trestného činu. Předmětem diskusí je také otázka zpřísnění trestního postihu za spáchání nejzávažnějších, společensky vysoce škodlivých trestných činů. Řadu významných změn by měla přinést vládou připravovaná novela trestního práva hmotného v podobě nového trestního zákoníku. Požadavkům mezinárodních dokumentů by např. měla odpovídat nová komplexní úprava obchodování s dětmi, která by bez ohledu na znak úplatnosti měla postihovat všechny formy přeshraničního i vnitrostátního obchodování.

Celkově tedy můžeme říci, že české trestní právo by mělo dosáhnout úrovně moderního evropského standardu a naplňovat všechny mezinárodní závazky České republiky.

²¹ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, *Národní správa o rodině*; s. 99-100

3.2 Trestně právní aspekty týrání dětí a trestní odpovědnost

V této části bych se chtěla zaměřit na skutkové podstaty některých trestných činů ohrožujících rodinu, na kterých lze demonstrovat účel a rozsah trestněprávní ochrany rodiny.

- **§ 212 Opuštění dítěte**

- (1) Kdo opustí dítě, o které má povinnost pečovat a které si samo nemůže opatřit pomoc, a vystaví je tím nebezpečí smrti nebo ublížení na zdraví, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.
- (2) Odnětím svobody na jeden rok až šest let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví nebo smrt.

- **§ 213 Zanedbání povinné výživy**

- (1) Kdo neplní, byť i z nedbalosti, svou zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.
- (2) Kdo se úmyslně vyhýbá plnění své zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.
- (3) Odnětím svobody na šest měsíců až tři léta bude pachatel potrestán, vydá-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 oprávněnou osobu nebezpečí nouze.

- **§ 214 Zvláštní ustanovení o účinné lítosti**

Trestnost zanedbání povinné výživy (§ 213) zaniká, jestliže trestný čin neměl trvale nepříznivých následků a pachatel svou povinnost

dodatečně splnil dříve, než soud prvního stupně počal vylašovat rozsudek.

- **§ 215** Týrání svěřené osoby

(1) Kdo týrá osobu, která je v jeho péči nebo výchově, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.

(2) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 zvlášť surovým způsobem nebo na více osobách, nebo

b) pokračuje-li v páchání takového činu po delší dobu.

- **§ 215a** Týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě

(1) Kdo týrá osobu blízkou nebo jinou osobu žijící s ním ve společně obývaném bytě nebo domě, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta.

(2) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 zvlášť surovým způsobem nebo na více osobách, nebo

b) pokračuje-li v páchání takového činu po delší dobu.

- **§ 216** tr.z. obchodování s dětmi – dopadá na všechny případy svěřeni dítěte za odměnu do moci jiného a to za jakýmkoliv účelem (účel adopce nebo využívání dětské práce

- **§ 217** Ohrožování výchovy mládeže

(1) Kdo vydá, byť i z nedbalosti, osobu mladší než osmnáct let nebezpečí zpustnutí tím, že

- a) svádí ji k zahálčivému nebo nemravnému životu,
 - b) umožní ji vést zahálčivý nebo nemravný život, nebo
 - c) závažným způsobem poruší svou povinnost pečovat o osobu mladší než osmnáct let, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.
- (2) Kdo umožní, byť i z nedbalosti, osobě mladší než osmnáct let hru na hracím přístroji, který je vybaven technickým zařízením, které ovlivňuje výsledek hry a které poskytuje možnost peněžité výhry, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo peněžitým trestem nebo zákazem činnosti.
- (3) Odnětím svobody na šest měsíců až pět let bude pachatel potrestán,
- a) spáchal-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 ze zavrženíhodné pohnutky,
 - b) pokračuje-li v páchání takového činu po delší dobu,
 - c) spáchal-li takový čin opětovně, nebo
 - d) získal-li takovým činem značný prospěch.

• **§ 217a Svádění k pohlavnímu styku**

- (1) Kdo nabídne, slíbí nebo poskytne osobě mladší osmnácti let za pohlavní styk s ní, nebo za její pohlavní sebeukájení, obnažování nebo jiné srovnatelné chování úplatu nebo jinou výhodu či prospěch, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo peněžitým trestem.
- (2) Odnětím svobody na šest měsíců až pět let bude pachatel potrestán,
- a) spáchal-li čin uvedený v odstavci 1 ze zavrženíhodné pohnutky,

b) pokračuje-li v páchání takového činu po delší dobu, nebo

c) spáchal-li takový čin opětovně.

- **§ 217b**

Osoba mladší osmnácti let, která žádá nebo přijme úplatu nebo jinou výhodu či prospěch za to, že sama má pohlavní styk, nebo se sama pohlavně ukájí, obnažuje nebo se dopouští jiného srovnatelného chování, není pro takový čin trestná, a to ani podle ustanovení o návodci nebo pomocníkovi.

- **§ 242**

(1) Kdo vykoná soulož s osobou mladší než patnáct let nebo kdo takové osoby jiným způsobem pohlavně zneužije, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až osm let.

(2) Odnětím svobody na dvě léta až deset let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na osobě svěřené jeho doзору, zneužívaje její závislosti.

(3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví.

(4) Odnětím svobody na deset až patnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.

- **§ 243**

Kdo zneužívaje závislosti osoby mladší než osmnáct let nebo osoby svěřené jeho doзору, přiměje ji k mimomanželské souloži, nebo kdo takové osoby, zneužívaje její závislosti, jiným způsobem pohlavně zneužije, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.²²

²² zák. č. 140/1961 Sb. Trestní zákon ve znění pozdějších předpisů

Ochrana rodiny a dětí byla prioritní po celou dobu vývoje naší společnosti. To, že děti je nutné chránit před negativními jevy společnosti je např. historický dokument „Vyhláška o opatření zpustlosti mládeže pro království České“ z roku 1855, která byla novelizována 4.4. v roce 1917 . Tento dokument přesně určuje práva a povinnosti rodičů, dětí, provozovatelů různých zařízení. Z dokumentu je patrné, že při porušení jednotlivých paragrafů následoval finanční, pracovní trest nebo trest odnětí svobody.

Pro porovnání se současnou právní úpravou uvádím některé paragrafy ze zmiňované „vyhlášky“.

- § 4 - Návštěva hostinců, kaváren a patřících k nim hostinských zahrad a kuželen a podniků, kde se podávají jídla a nápoje pomocí automatů, jest mladistvým osobám zapovězeno, leda:
 - že by byly v průvodu svých rodičů nebo jiných osob, na ně dohlídajících
 - výjimečně, i bez takového průvodu, toliko k vůli stravování , není-li možno stravovati se jinde, jako např. při cestování nebo na cestě
- § 6 – Návštěva volně přístupných tanečních zábav, místností, kde se konají představení lidových a samorostlých pěvců, představení varietních, zpěvných síní nebo kabaretních jest mladistvým osobám zapovězeno.
- § 7– Mladistvým osobám jest zakázáno potulovati se bez zaměstnání na veřejných cestách, ulicích, náměstích a veřejných sadech v době od 1.dubna až do 30.září po 9 hodině (po zavedení letního času po 10. hodině) večerní.
- § 8 – Mladistvým osobám není dovoleno navštěvovati představení kinematografická, končící po 8. hodině večerní, nebo jichž obsah byl cenzurován pro kinematografy prohlášen za nevhodný pro mladistvé osoby.

- § 13 – Majitelům životností jest zakázáno nabízet mladistvým osobám, ať za úplatu nebo zdarma, tiskopisy, jež mají pro svůj nemravný, oplzlý nebo čivý dráždící obsah, ráz literárního škváru nebo jim tiskopisy takové prodávati, veřejně vychvalovati ve svých výkladních oknech nebo prodejních místnostech.
- § 15 – Toto nařízení musí býti vyvěšeno v plném znění ve všech hostinských místnostech každého druhu, ve výčepech a prodejnách kořalky, ve varietách, zpěvních síních, divadlech kinematografických a trafikách, větších živnostenských a průmyslových podnicích, jakož i ve všech školách a vyučovacích ústavech na zřetelně viditelném místě.²³

3.3 Právo rodinné

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, byl schválen 4.12.1963 a jeho účinnost nastala 1.4.1964. Jedná se o jeden ze základních zákonů, které byly schváleny v té době. Dalšími byly např. občanský zákoník nebo trestní či občanský trestní řád. Základní členění zákona o rodině zůstalo od té doby v podstatě stejné. Zákon o rodině upravuje: 1. manželství, 2. vztahy mezi rodiči a dětmi a 3. výživné.

Toto dělení zůstalo v průběhu doby nezměněno, i když samozřejmě dochází k některým změnám či zavádění některých nových pojmů, jako je rodičovská zodpovědnost, určení rodičovství místo určování otcovství, apod.

Do právní úpravy zákona o rodině zasáhl i Ústavní soud ČR, a to svým náležením č. 72/1995 Sb., který zrušil dnem 1.10.1995 ustanovení § 46 zákona o rodině. Podle tohoto ustanovení zákona o rodině mohl, jestliže to bylo naléhavě třeba, příslušný správní orgán

²³ Vyhláška č. 10/1855 ř.z. o opatření zpustlosti mládeže pro království České“ ze dne 19.1.1855

učinit předběžně i takové opatření, o kterém měl právo jinak rozhodovat pouze soud, jemuž to neprodleně musel tento orgán oznámit. Ústavní soud dospěl k závěru, že podle čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod péče o děti a jejich výchova je právem rodičů. Děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona. Stanoví-li Listina základních práv a svobod, že omezení lidských práv a svobod lze provést pouze zákonem, je vyloučeno, aby tato pravomoc byla svěřena orgánu státní správy.

Účast společnosti při výkonu práv a povinností rodičů byla nyní zahrnuta pod pojem sociálně-právní ochrana dětí. Tento termín je definován jako ochrana práv dítěte na zdravý vývoj, řádnou výchovu, dále pak ochrana oprávněných zájmů dítěte. Za oprávněný zájem dítěte se považuje i ochrana jeho jmění, což souvisí také se změnou sociální situace v České republice, kdy děti v důsledku restitucí, dědění, apod. nabývají mnohem většího majetku, než tomu bylo dříve. Sociálně právní ochrana dětí zahrnuje též předcházení vzniku ohrožení dítěte nebo narušení jeho zdravého vývoje a působení k obnovení narušených funkcí rodiny.

Cílem sociálně právní ochrany dítěte je blaho dítěte. Sociálně právní ochranu dětí zajišťují příslušné orgány a obce tím, že zejména zajišťují případy ohrožení nebo narušení vývoje nebo výchovy dětí a jsou povinny činit opatření k odstranění jejich příčin a důsledků, zejména opatření směřující k ochraně dětí před tělesným nebo duševním násilím a zanedbáváním. V souladu s tím jsou řešeny i případy, kdy některý z rodičů nemůže svoji rodičovskou zodpovědnost vykonávat nebo z nějakého jiného důvodu ji nevykonává nebo toho zneužívá.²⁴

²⁴ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, *Národní správa o rodině*; s. 86-99

3.4 Rodinná politika a pojetí rodiny v Evropské unii

Přesto, že oblast rodinné politiky nepatří mezi exklusivní ani sdílené kompetence Evropské unie, dotýká se řada legislativních norem přijímaných na evropské úrovni bezprostředně života rodin, a to v rámci různých evropských politik. V této souvislosti dochází i k ustálení definice pojmů souvisejících s rodinou.

Kromě sociální politiky se problematiky rodiny dotýkají také některé další oblasti svěřené do kompetence Evropské unie. Je zde hovořeno především o sféře azylové a imigrační politiky, jež je prostorem, v němž se legislativní harmonizace úzce dotýká rodiny. V souladu s mezinárodním právem a lidskoprávními kodifikacemi má být cizincům ze třetích zemí zaručeno právo na sloučení rodiny, které je předmětem společných právních úprav v evropské legislativě.

V poslední době se také stále častěji hovoří o harmonizaci rodinného práva v Evropské unii. Zde je potřeba uvést, že rodinné právo je oblastí, která podstatnou měrou spolutvoří národní identitu jednotlivých členských zemí Unie. Vzhledem k odlišnosti jeho podob a rámcových východisek v různých částech Evropy, které vycházejí z jejich náboženské a kulturní tradice, nelze počítat s možností uskutečnění takové harmonizace.

Samotné problematice rodiny byla věnována pozornost již od 80.let Evropským parlamentem a následně i Evropskou komisí, která roku 1989 podnítila vytvoření Evropské observatoře pro národní rodinnou politiku. Informační výměna, kterou tato instituce sledovala, však nepatří mezi rozpočtové položky, pro něž existují právní opodstatnění. Proto bylo její financování na základě rozhodnutí Evropského soudního dvora přesunuto do položky výdajů na statistická šetření a tomu přizpůsobena také její náplň. Je nutné konstatovat, že Evropský parlament často opomíjí skutečnost, že

rodinná problematika náleží do výhradní kompetence členských států Unie.

V roce 2000 byla přijata Charta základních práv, která obsahuje několik článků zabývajících se rodinnou problematikou. Podle článku 7 „každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a prostředků komunikace“. Právo na uzavření manželství a založení rodiny je pak obsahem čl. 12. Podle článku 33 pak „rodina požívá právní, hospodářské a sociální ochrany“. Článek 33 tak současně vytváří základ pro možná budoucí opatření Evropské unie v oblasti sociální ochrany rodiny po připojení Charty do připravované evropské ústavní smlouvy.

V České republice se tvorbou komplexní konceptí rodinné politiky zabývá Ministerstvo práce a sociálních věcí, které za tímto účelem vytvořilo v rámci své organizační struktury odbor rodinné politiky a sociální práce. Tento odbor je složen ze dvou útvarů: oddělení sociálně-právní ochrany dětí a oddělení rodinné politiky. Právě oddělení rodinné politiky je pověřeno zpracováváním koncepčních materiálů v dialogu s ostatními resorty a sledováním vývoje legislativních i nelegislativních opatření, která se dotýkají podmínek života rodin v České republice.

3.5 Úmluva o právech dítěte

V procesu vývoje právního vztahu rodičů a dětí bylo nutno překonat v první řadě představu o dítěti jako pouhém objektu a absolutní otcovské moci v rodině, jež pramenila z dávného středověku. Tehdy s dítětem mohl otec jakkoliv manipulovat, mohl jej zabít, odložit do džungle, shodit ze skály nebo prodat do otroctví. Křesťanství přiznalo dítěti duši a charakter lidské bytosti. Současně zakázalo zabíjet děti, když se ve 4. století n.l. stalo státním

náboženstvím. I přes tento zákaz stále přetrvávala v dalších etapách vývoje lidstva a vztahu rodiče – děti otcovská moc, ačkoliv její intenzita postupně slábla. V České republice tak tomu bylo až do roku 1949, kdy zrovnoprávnění otce i matky přineslo nové označení vztahu mezi rodiči a dětmi – rodičovská moc. Tento vztah rodičů a dětí byl až do té doby stále vázán na moc rodičů nad dětmi a to i po stránce obsahové. Vlivem Charty práv dítěte z roku 1959 byla u nás přijata v novém zákoně o rodině odlišná formulace tohoto vztahu – práva a povinnosti rodičů.

V poslední úpravě tohoto zákona je vztah rodičů a jejich dětí vyjádřen jako rodičovská odpovědnost. Stalo se tak pod vlivem Úmluvy o právech dítěte z roku 1989, jež přináší dítěti řadu nových práv.

Postupně vznikající národní i mezinárodní organizace a instituce iniciovaly a prosazovaly rozvoj a zkvalitnění péče o dítě a jeho ochranu. To také zakotvily v nejrůznějších úmluvách, dokumentech i doporučeních. Snad prvním takovým mezinárodním dokumentem, týkajícím se ochrany dítěte, bylo vyhlášení zákazu dětské práce, přijaté ke konci 19. století Všeobecnou konfederací práce. Tento zákaz svým způsobem předznamenal velký rozvoj péče o dítě ve 20. století.

Zatímco pojem „lidská práva“ se v naší společnosti již dostatečně zabydlel a pronikl do povědomí každého z nás, s dětskými právy se to dosud nepodařilo. Přitom nárok dětí na zvláštní péči a pomoc byl zakotven již v Ženevské deklaraci práv dítěte z roku 1924 a v Deklaraci práv dítěte přijaté Spojenými národy v roce 1959, kde se mimo jiné říká, že „dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením i po něm“. Nárok dětství na zvláštní ochranu a péči je obsažen také ve Všeobecné deklaraci lidských práv, kterou přijaly Spojené národy v roce 1948.

V roce 1989 Spojené národy přijaly Úmluvu o právech dítěte, která přiznává dětem na celém světě plná lidská práva a účastnické státy zavazuje k právnímu zakotvení těchto základních práv dětí do vlastního zákonodárství. Jde o obsažný dokument, který shrnuje dosavadní, stále dokonalejší a hlubší poznání o vývoji a stavu dítěte, o jeho potřebách a jeho požadavcích, jež musí být adekvátně uspokojovány. Nezapomíná ani na povinnosti rodičů náležitě pečovat a vychovávat své děti, ani na povinnosti státu jim v tomto úsilí pomáhat. A to hlavně tam, kde se nemohou, neumějí nebo nechtějí o své děti starat. Povinnosti rodičů i státu se současně stávají právy dítěte, jež jsou v plném souladu s právy, obsaženými v Listině základních práv a svobod. Úmluvu ratifikovalo, přistoupilo k ní a nebo jí podepsalo téměř 200 států světa, které tím uznaly řešení problémů dětí za politickou prioritu.²⁵

Ratifikací Úmluvy se smluvní strany zavázaly respektovat a zabezpečit práva obsažená v Úmluvě každému dítěti. Tato základní dětská práva a povinnosti jsou obsažena v 54 člancích. Úmluva se tak zabývá naplňováním v ní stanovených práv všech dětí, jejich spravedlivým prosazováním a rozšiřováním. Jde například o tato :

- vztah společnosti a státu k dětem
- každé dítě by mělo mít podle práva stejné možnosti
- dbát je třeba na vše, co je v zájmu dětí a co jim prospívá
- zákony jsou dobré, pokud vyhovují zájmům dětí
- rodina má nejen povinnost ,ale i právo o dětech rozhodovat
- děti mají právo na život
- děti mají právo na jméno a státní příslušnost

²⁵ UNICEF, *Úmluva o právech dítěte*

- děti mají právo na zachování totožnosti, příslušnosti k rodině a státu
- děti mají právo žít se svými rodiči a udržovat s nimi styky
- být s rodiči nesmí dětem zabránit žádná státní hranice
- děti nesmějí být násilím přemisťovány do zahraničí
- děti mají právo svobodně se vyjadřovat a být vyslyšeny
- děti mají právo svobodně přijímat a rozšiřovat informace
- děti mají právo na vzdělání
- děti mají právo na ochranu zdraví a léčení
- děti je nutné chránit před mučením a špatným zacházením

Přijetí Úmluvy bezpochyby posílilo ochranu dětí ve světě, přesto však mnoho musí být ještě vykonáno. A to platí pro Českou republiku, která přistoupila k Úmluvě o právech dítěte dnem svého vzniku 1. ledna 1993. Předchůdcem Úmluvy z roku 1993 byla Úmluva, která byla přijata již v únoru 1991 Československou federativní republikou. Začátkem roku 2003 projednával Výbor OSN pro práva dítěte v Ženevě 2. periodickou zprávu České republiky o opatřeních přijatých k plnění závazků plynoucích z Úmluvy o právech dítěte za léta 1995-1999.²⁶

Obsah Úmluvy bývá někdy ve zkratce označován třemi „P“ – Protection (ochrana), Provision (zabezpečování a zajišťování zejména v oblasti zdravotní péče) a Participation (účast).

Jestliže první dvě „P“ nejsou v podmínkách České republiky až tak naléhavá, jako např. v zemích třetího světa, pak třetím „P“ bychom se měli vážně zabývat. Participací (účastí) by se totiž děti a dospívající měli učit dovednostem potřebným k občanské

²⁶ BĚLOHLÁVEK, M., a kolektiv, *Ahoj, úmluva* 1. vyd. Praha: Parta 2001; s. 38

gramotnosti, mezi něž patří komunikační, interpersonální a rozhodovací dovednosti, stejně jako schopnost pracovat s vlastní motivací a umění brát věci a sebe sama s humorem. Bez těchto dovedností je život v dnešní společnosti téměř nemožný.

4. Multidisciplinární přístup k řešení syndromu CAN

4.1 Role státních a nestátních organizací

Multidisciplinární charakter rodinné politiky vedl často k úvahám o jejím samostatném institucionálním zajištění. Podobná praxe existuje v řadě evropských zemí, které v minulosti zřídily samostatná ministerstva pro rodinu, pověřená současně některými dalšími agendami.

Výhodou tohoto řešení je bezesporu posílení vědomí o významu rodiny a snaze státu o její podporu ve společnosti, současně pak také komplexní pohled na tuto problematiku nezátížený přístupem jednoho rezortu.

V širším slova smyslu spadá problematika rodiny také do kompetence některých dalších útvarů centrálních orgánů státní správy, které se zabývají oblastmi s bezprostředním vztahem k rodině. Jedná se především o resorty zdravotnictví, školství, mládeže a tělovýchovy, místního rozvoje, vnitra a spravedlnosti.

Na základě plnění úkolů usnesení Vlády ČR již několik roků pracuje Republikový výbor prevence kriminality pod záštitou Ministerstva vnitra – odborem prevence kriminality. V Republikovém výboru prevence kriminality jsou zástupci všech výše jmenovaných rezortů, státních i nestátních organizací a občanských sdružení. Úkolem a snahou Republikového výboru je snížit riziko páčání trestné činnosti dětmi i na mládeži, posílit úlohu a právní vědomí rodiny a zejména realizovat řadu preventivních programů, na kterých spolupracují jednotlivé resorty.

Na základě jednotlivých úkolů např. vznikly Metodické pokyny pro školské úřady, školy a předškolní zařízení, týkající se

spolupráce s Policií ČR, Ministerstvem zdravotnictví a Ministerstvem práce a sociálních věcí – odborem rodinné politiky.²⁷

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vydalo v návaznosti na Pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení i samostatnou metodiku pro pedagogy, týkající oznamovací povinnosti podle ustanovení §§ 167,168 trestního zákona, týkající se syndromu CAN. V článku 12 Pracovního řádu pro zaměstnance škol školských zařízení je uvedeno, že: „Všichni zaměstnanci ohlašují řediteli školy nebo řediteli či vedoucímu školního zařízení své poznatky, které mohou nasvědčovat tomu, že dítě nebo nezletilý žák je v rodině nebo v jiném mimoškolním prostředí vystaven týrání, zneužívání, zanedbávání nebo jiným způsobem špatného zacházení. Oznamují rovněž své poznatky o konkrétním ohrožení žáků užívajících návykové látky včetně alkoholu.“²⁸

Ministerstvo zdravotnictví v říjnu letošního roku vydalo Metodický pokyn pro dětské a praktické lékaře. Tento Metodický pokyn je zaměřen na odhalování syndromu CAN, následnou ohlašovací povinnost a spolupráci s ostatními resorty.

Nyní bych se zmínila o některých nestátních organizacích, které se zabývají ochranou dětí, dospívajících, práce s rodinou v celostátním nebo regionálním měřítku.

4.1.1 Linka bezpečí

Jednou z nejdéle působících – již 10 roků, je celostátně působící Linka bezpečí. Je bezplatnou telefonní linkou, na kterou mohou kdykoliv a odkudkoliv zavolat děti či dospívající, kteří se ocitnou ve více či méně krizové situaci a potřebují pomoc. Model telefonické krizové intervence (zásah, zákrok do nějakého jevu nebo procesu s cílem ovlivnit jej), jak se služba zajišťovaná Linkou bezpečí odborně nazývá, byl převzat z britské organizace ChildLine,

²⁷ *Náhradní rodinná péče*, Středisko náhradní rodinné péče, 1/2004 Praha: Portál 2004; s. 28

²⁸ *Pracovní řád*, čl. 12

jež pomáhá britským dětem již řadu let. Na telefonu hovoří s volajícími dětmi nikoliv odborníci profesionálové, ale tzv. vyškolení laici. V mnoha případech se jedná o studenty vyšších odborných škol a vysokých škol, kteří si tímto prohlubují své teoretické znalosti. Jejich pomoc dětem spočívá především ve schopnosti naslouchat jim, vcítit se do jejich starostí a problému, přijmout vidění situace volajícího a respektovat ho. Děti volají anonymně, ale někdy se rozhodnou s anonymity vystoupit a společně s pracovníky Linky bezpečí a dalšími odborníky řešit svůj problém, je-li závažnější. V těchto případech sociální pracovníce Linky bezpečí většinou kontaktuje další odborníky, sociální pracovníky v místě bydliště dítěte či Policii ČR, aby dítěti byla poskytnuta účinná pomoc.

Dále je zde provozována Rodičovská linka, na kterou se mohou obrátit rodiče, kteří mají problémy jakéhokoliv charakteru se svými dětmi.

Od září 2004 zde také funguje Linka vzkaz domů, která je určena dětem a mladým lidem, které situace v rodině, ve škole nebo i v ústavním zařízení donutí k útěku nebo které jsou vyhozeny z domova. Také se na ni mohou obrátit děti, které se bojí vrátit domů nebo o útěku zatím jen uvažují. Linka vzkaz domů je otevřena i rodičům, kterým se dítě nevrátilo domů a je na útěku.

4.1.2 Vzdělávací institut ochrany dětí

Vzdělávací institut ochrany dětí, o.p.s.(VIOD) byl založen v září 2004 Sdružením Linka bezpečí a mládeže jako obecně prospěšná společnost. Jeho účelem je pořádat celoživotní vzdělávání v oblasti ochrany dětí, a to vzdělávání založené na základě mezioborové spolupráce, která dosud v České republice chybí. Vytváří a spolupodílí se na programech celoživotního interdisciplinárního učení v ochraně dětí např.: „Pracujeme společně na prevenci kriminality“, „Terezín do Evropy“, „Vzdělávání

inspektorů kvality v oblasti sociálních služeb“, „Podpora dětských práv“, „Agresivita dětí předškolního věku“ a další.^{29 30 31 32}

4.1.3 Bílý kruh bezpečí (BKB)

Občanské sdružení Bílý kruh bezpečí více než 10 let využívá všech možností jako nestátní organizace pro zlepšení situace obětí kriminality včetně obětí domácího násilí.

Bílý kruh bezpečí poskytuje obětem trestných činů bezplatné, odborné a diskrétní konzultace prostřednictvím šesti poraden, ve kterých pracuje bez nároku na odměnu zejména právníci, psychologové a lékaři. V poradnách oběti nacházejí profesionálně připravené odborníky, kteří jsou ochotni sdílet jejich traumata a stát se jejich průvodcem a rádcem v nelehké životní situaci.

Kromě konzultací s odborníky nabízí BKB ve zvlášť závažných případech spojených s násilným trestným činem nadstandardní služby. Dobrovolníci z BKB doprovázejí oběti případně pozůstalé k soudu, navštěvují zraněné oběti v nemocnici a zprostředkují jim další potřebné služby.

Nadstandardní služby BKB:

1. Víkendové pobyty pro klienty BKB

Od roku 1995 pořádá BKB víkendové psychorekondiční pobyty pro oběti násilné trestné činnosti, případně pro jejich pozůstalé. Víkendové pobyty jsou organizovány dvakrát v roce a jsou spojeny s relaxací, zdravotní rehabilitací, rozhovory s psychologem, pracovní terapií a setkáními se zajímavými lidmi. Přednostně se tyto pobyty nabízejí klientům, kteří již využili poradenských služeb BKB.

²⁹ LINKA BEZPEČÍ, *10 LET Linky bezpečí*, Praha: GLOSS 2004; s. 7

³⁰ *Linka bezpečí*, Sdružení Linka bezpečí, 3/2005 Praha: 2005; s. 12

³¹ *Linka bezpečí*, Sdružení Linka bezpečí, 9/2004, Praha: 2004; s. 14

³² BAUDYŠOVÁ, Z., *Výroční zpráva Nadace naše dítě a Sdružení Linka bezpečí dětí a mládeže 2001*, Praha: Durabo 2001; s. 6

2. Doprovody k soudům

Na požádání ve zvlášť závažných případech spojených s násilným trestným činem doprovázejí dobrovolníci BKB poškozené (oběti, svědky, případně pozůstalé) k hlavnímu líčení před soudem, kde jim poskytují praktickou pomoc, radu, morální a psychickou podporu.

4.1.4 Občanské sdružení Střep (Středisko pomoci dětem a rodinám)

Toto sdružení působí na území hl. města Prahy a v přilehlých okresech . Jedná se o neziskovou organizaci sdružující odborníky v oblasti péče o rodiny s dětmi v tíživých situacích. Aktivity sdružení jsou zaměřeny na ochranu a pomoc dětem, které jsou ohroženy dysfunkcí vlastní rodiny. Tato organizace poskytuje a rozšiřuje sociální služby pro rodiny s dětmi, které by bez pomoci Střepu byly umístěny do ústavní péče, podílí se na rozšiřování a profesionalizaci služeb poskytovaných nestátními subjekty v oblasti práce s ohroženými rodinami, prosazují myšlenky pomoci a podpory ohroženým rodinám do legislativních úprav, poskytují bezplatné sociálně právní poradenství, mediační služby pro nemajetné rodiny, pořádají konference, semináře a věnují se i publikační činnosti.³³

4.1.5 Dětské krizové centrum

Dětské krizové centrum působí již od roku 1992 jako nestátní, nezisková organizace zaměřená na problematiku dětí týraných, zneužívaných a zanedbávaných a dětí nacházejících se ve zvlášť závažných životních situacích. Působnost Dětského krizového centra je celorepubliková.

Nejčastějšími případy řešenými v Dětském krizovém centru jsou ty, které dítěti způsobí jeho vlastní rodina, což zásadním způsobem umocňuje nepříznivý dopad na zdraví a vývoj dítěte. Dítě

³³ STŘEP, *Výroční zpráva 1999*, Praha: Durabo 1999; s. 4

bývá v rodině ohroženo buď přímo fyzickým či psychickým týráním, sexuálním zneužíváním nebo zanedbáváním, nebo přímo dopadem nepříznivým okolností, v nichž dítě vyrůstá a které působí jako dlouhodobé stresory. Stále častěji je tímto ohrožujícím faktorem zejména domácí násilí, alkoholismus, nezaměstnanost či osobnostní nezralost rodičů. Jen v menším procentu případů byla traumatizující událost vázána na okolnosti spadající mimo rodinu – přepadení dítěte, sexuální násilí na dítěti spáchané neznámou osobou, šikana.³⁴

35 36

4.2 Rodina a její funkce

Rodina v nejširším pojetí je chápána jako celek rozličných forem života, které obsahují minimálně dvougenerační soužití dětí a rodičů, má trvalý charakter a vykazuje pevné vazby mezi členy rodiny. Rodina jako sociální celek spojený na základě příbuzenské mezigenerační vazby je v tomto pojetí sociální institucí, která jako taková existuje v každém kulturním prostředí a je v něm sociálně uznávaná. Další konkrétní znaky rodiny považované za její nezbytné charakteristiky jsou variabilní v závislosti na sociokulturním prostředí a na konkrétních formách rodinného soužití přítomných v čase a prostředí.

Jednou z hlavních a stále nenahraditelných funkcí rodiny ve společnosti je její biologicko-reprodukční role. Reprodukční funkce je významná také z hlediska jejího vlivu na rodinný život, neboť sebou nese zároveň přechod k rodičovství.³⁷

³⁴ DUŠKOVÁ, Z., *Výroční zpráva Dětského krizového centra 2001* Praha: Durabo 2001; s. 5

³⁵ DUŠKOVÁ, Z., *Výroční zpráva Dětského krizového centra 2003* Praha: Durabo 2003; s.5

³⁶ DUŠKOVÁ, Z., *Výroční zpráva Dětského krizového centra 2004* Praha: Durabo 2004; s.6

³⁷ BENTOVIM, A., *Týrání a sexuální zneužívání v rodinách* 1. vyd. Praha: Grada 1998, s. 19

Neméně společensky významná je funkce socializační, která je ovšem velmi proměnlivá v čase a prostoru. Pojetí socializační funkce se také odlišuje s ohledem na roli, která je jí přiřazována ve zrání charakteru člověka. Výchovná funkce rodiny ve smyslu přípravy dítěte na život ve společnosti a její plná náhrada jinou institucionální formou sebou nese vždy riziko ohrožení zdravého rozvoje dítěte.

Výlučně na rodinném životě je dosud závislá regenerační a podpůrná funkce, která zahrnuje veškerou vzájemnou emocionální podporu jednotlivých členů rodiny, ale také případnou finanční a hmotnou pomoc. Emocionálně – stabilizační funkce je stále více centrální úlohou fungování rodiny. Zdravá rodina je tak stále jedinou zárukou výchovy zdravých a emocionálně stabilních dětí.

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo poukázat na to, že syndrom CAN existuje, a že je třeba zabývat se touto problematikou. Je nezbytné dostat syndrom CAN do obecného povědomí společnosti, aby byla možnost syndrom včas odhalit, diagnostikovat a dětem pomáhat.

Rodina a domov by měla být pro každého místo, kde má pocit bezpečí, klidu a porozumění. V některých rodinách si však osoby nejbližší dokážou velice ubližovat.

Děti v první řadě potřebují pocit jistoty a bezpečí v láskyplném vztahu rodičů, který potom následně vytváří základní předpoklad pro naplnění základních psychosociálních potřeb dítěte. To znamená, že dítě potřebuje mít takovou jistotu, že bude přijímáno rodiči takové jaké je, se svými odlišnostmi, předpoklady i problémy za každé situace, to znamená takové bezpečí, které ho ochrání před všemi možnými formami poškození.

K naplnění svých potřeb a cílů potřebuje dítě pevný řád, rodinné rituály, podnětné prostředí a pocit vládního „já“. Každý z nás, tudíž i děti, jsou v první řadě individuality a osobnosti.

Problém agresivního chování je velmi vážný, celospolečenský, ale i celosvětový problém. Přináší řadu otázek jak toto řešit, jak mu předcházet, kde hledat kořeny a příčiny. Jak zabránit tomu, aby se dále nestupňovalo?

Odborníci, kteří se zabývají touto problematikou jsou mnohdy zaskočení tím, s čím se setkávají u dětí již předškolního věku, s brutalitou dětí a nenávisť vůči svým kamarádům, učitelům i okolí.

Dítě, které je systematicky zneužíváno, týráno, ponižováno a zanedbáváno si vytváří vlastní obraz světa, ve kterém je všechno

špatné a zlé a žije v domnění, že i všechny ostatní děti jsou na tom stejně. Dítě se totiž nezmiňuje o tom, že bylo týráno, nestěžuje si na nedostatek lásky ze strany rodičů, protože jejich chování, zejména v zpočátku svého života považuje za samozřejmé a normální z důvodu, že nemá možnost poznat nebo porovnat s jinými dětmi. Tím si také začne přejímat a osvojovat chování rodičů jako vzorec, kterým se bude v pozdější době s největší pravděpodobností řídit.

Trestná činnost páchaná na dětech patří mezi nejzávažnější, neboť objektem tohoto jednání jsou nedospělé, nevyvinuté osoby, které mnohdy nemají účinnou možnost obrany. Splněním cíle, a to vymezením jednotlivých trestných činů a dále pak provedením statistického rozboru za posledních 10 let, se podařilo vymezit určité závěry.

Za sledované období nedošlo k prudkému nárůstu sledovaných trestných činů, ale došlo ke snížení věkové hranice pachatelů, tedy jedná se i o pachatele mladistvé a v některých případech i nezletilé. Z předložených statistik v příloze vyplývá, jakými procenty se na této trestné činnosti podílejí ženy, vesměs matky těchto dětí. Velkou roli zde hraje i recidiva. Z grafů, které se nachází v přílohách je patrné, že nejčastěji se této trestné činnosti dopouštějí osoby se základním vzděláním, ale nemalým počtem se podílejí i osoby se středoškolským a vysokoškolským vzděláním.

Dále je zde patrný nárůst trestné činnosti cizinců, a to zejména a po vstupu naší republiky do Evropské unie.

V návaznosti na tato zjištění se domnívám, že s uvedenými daty se dá v budoucnu pracovat, a to zejména v oblasti prevence této trestné činnosti se zaměřením na rizikové skupiny pachatelů a na nejvíce ohrožené skupiny obětí.

Nesmíme ale zapomenout, že základem výchovy a prevence je rodina. Pokud rodiče budou věnovat svůj čas výchově dětí, jejich volnočasovým aktivitám a citovému zázemí, budou-li jim vzorem svým chováním, děti by se neměly tak snadno stát obětí trestných činů- a to by se jednalo o tu nejúčinnější prevenci.

Resumé

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala jednotlivými formami násilí páchaných na dětech , neboť toto vidím jako velmi závažný celospolečenský problém, na který by se mělo neustále ukazovat a napomáhat ho řešit.

Provedla jsem statistické porovnání vývoje případů týrání, zneužívání a zanedbávání dětí za posledních 10 let s uvedením některých konkrétních případů.

V první kapitole jsem se zabývala objasněním pojmu syndrom CAN i s jeho historickým vývojem. Dále jsem se v této kapitole věnovala konkrétním případům CAN s využitím loutek „Jája a Pája“.

Druhá kapitola je věnována formám týrání dětí, kdy jsou vysvětleny formy sexuálního zneužívání, fyzického a psychického týrání. Dále je věnována pozornost rozdílu mezi systémovým a systematickým týráním dětí.

Třetí kapitola se zabývá právními normami na ochranu dětí a rodiny v České republice a vývojem trestněprávní ochrany rodiny v platném právním řádu. Rozebírá trestně právní aspekty týraných dětí a trestní odpovědnost pachatelů těchto trestných činů. Také jsem věnovala pozornost v této kapitole Úmluvě o právech dítěte.

Čtvrtá kapitola rozebírá multidisciplinární přístup k řešení syndromu CAN. V neposlední řadě je věnována pozornost rodině, její funkci a spolupráci se státními i nestátními organizacemi.

Téma: Týrané, zneužívané a zanedbávané děti jako sociálně pedagogický problém

Anotace

Tato bakalářská práce je zaměřena na problematiku týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí. Zaměřuji se na typologii jednotlivých forem násilí páchaných na dětech. Dále se ve své práci věnuji trestněprávním aspektům k jednotlivým formám násilí, legislativním úpravám a multidisciplinárnímu přístupu k řešení tohoto problému. Je zde také rozebrána role státních a nestátních organizací v rámci preventivního působení a spolupráce se širokou veřejností.

Klíčová slova: Týrané dítě, zneužívané dítě, sociální patologie, syndrom CAN, sexuální zneužívání, psychické týrání, fyzické týrání,

Theme: Maltreated, abused and neglected children as social pedagogical problem

Annotation

This thesis deals with problems of maltreated, abused and neglected children. I focused on the classification of individual forms of violence committed on children. Furthermore, in my thesis I deal with criminal aspects of the individual forms of violence, with legislation and multidisciplinary approach to the solution of this problem. Discussed will be also the role of state organizations as well as non-governmental organizations within preventive work and cooperation with the general public.

Key words: maltreated child, abused child, social pathology, CAN syndrome, sexual abuse, mental maltreatment, physical maltreatment.

Literatura

1. BAUDYŠOVÁ, Z., *Výroční zpráva Nadace naše dítě a Sdružení Linka bezpečí dětí a mládeže 2001* Praha: Durabo 2001
2. BĚLOHLÁVEK, M. a kolektiv, *Ahoj, úmluvo* 1. vyd. Praha:Parta 2001, ISBN 80-85989-91-3
3. BENTOVIM, A., *Týrání a sexuální zneužívání v rodinách* 1. vyd Praha: Grada 1998, ISBN 80-7169-629-3
4. DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. a kolektiv, *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě* 1. vyd. Praha: GRADA Publishing 1995, ISBN 80-7169-192-5
5. DUNOVSKÝ, J. a kolektiv, *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě* 1. vyd. Praha: GRADA Publishing, a.s. 2005, ISBN 80-247-1201-6
6. DUŠKOVÁ, Z., *Obraz problematiky týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte v letech 1992-2003* Praha: Durabo 2004
7. DUŠKOVÁ, Z., *Výroční zpráva Dětského krizového centra 2001* Praha: Durabo 2001
8. DUŠKOVÁ, Z., *Výroční zpráva Dětského krizového centra 2003* Praha: Durabo 2003
9. DUŠKOVÁ, Z., *Výroční zpráva Dětského krizového centra 2004* Praha: Durabo 2004
10. ELLIOTOVÁ, M., *Jak chránit své dítě* 1. vyd. Praha: Portál 1995, ISBN 80-7178-034-0
11. CHMELÍK, J. a kolektiv, *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita* 1.vyd. Praha: Portál 2003, ISBN 80-7178-739-6
12. *Kriminalistický sborník, Ředitelství služby kriminální policie 9/95*, Praha: 1995
13. LINKA BEZPEČÍ, *10 LET Linky bezpečí* Praha: GLOSS 2004
14. *Linka bezpečí*, Sdružení Linka bezpečí, 3/2005 Praha: 2005
15. *Linka bezpečí*, Sdružení Linka bezpečí, 9/2004 Praha: 2004
16. MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují* 1. vyd. Praha:Portál 1994, ISBN 80-7178-006-5

17. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, *Národní zpráva o rodině*
18. NADACE NAŠE DÍTĚ, *Děti a jejich práva* Praha: JISKRA spol. s r.o. 2004
19. *Náhradní rodinná péče*, Středisko náhradní rodinné péče, 1/2004 Praha: Portál 2004, ISSN 1212-3765
20. *Policie České republiky*
21. RINGEL, J., *Týrání dítěte v rodině*, Čs. Pediatr., 26, 1971
22. ROZEHNALOVÁ, M., *Rizikové chování dospívajících a jeho prevence*, Praha: Free Teens Press 2002, ISBN 80-902898-2-7
23. STŘEP, *Výroční zpráva 1999* Praha: Durabo 1999
24. ŠPECIÁNOVÁ, Š., *Ochrana týraného a zneužívaného dítěte* Praha: Linde, 2003, ISBN 80-86131-44-0
25. Trestní zákon, 140/1961 Sb.
26. UNICEF, *Úmluva o právech dítěte*
27. *Vyhláška o opatření proti zpustlosti mládeže pro království České*, 10/1855 ze dne 19.1. 1855
28. VZDĚLÁVACÍ INSTITUT OCHRANY DĚTÍ, *Prevence kriminality* Praha: Europrint Modřany a.s. 2005
29. webové stránky <http://www.mvcr.cz/>
30. webové stránky <http://www.mpsv.cz/>
31. webové stránky <http://www.bkb.cz/>
32. webové stránky <http://www.ditekrize.cz/>
33. webové stránky <http://www.nasedite.cz/>

Příloha č. 1

Obr. č. 1

Obr.č. 2

Příloha č. 2

Obr. č. 1

Obr. č. 2

Příloha č. 3

Obr. č. 1

Obr. č. 2

Příloha č. 4

Obr. č. 1

Obr. č. 2

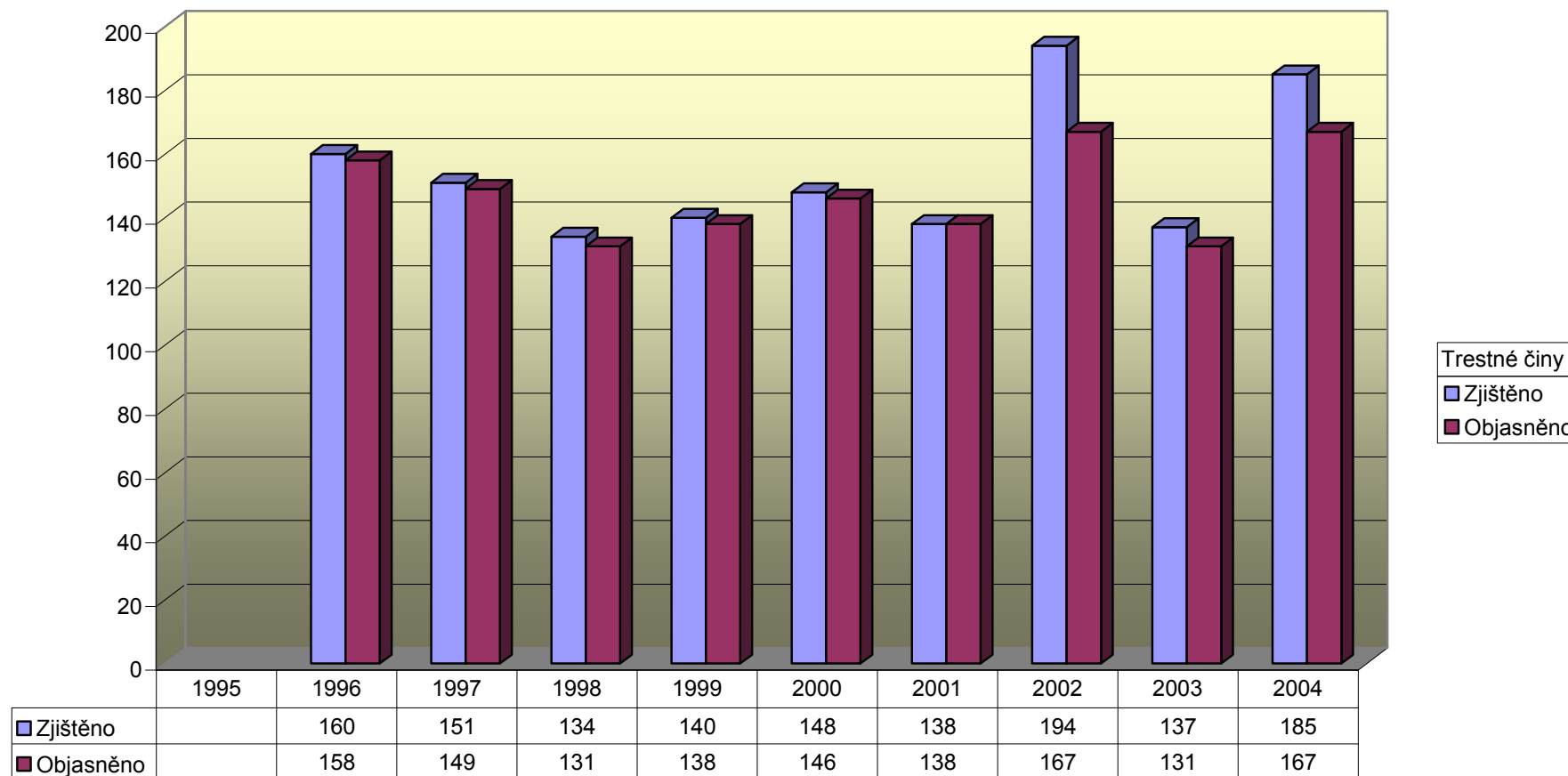

Příloha č. 5

TSK 185 - Týrání svěřené osoby

Zjištěno a objasněno trestných činů

(nezobrazené hodnoty u daného TSK nebyly v daném roce sledované)

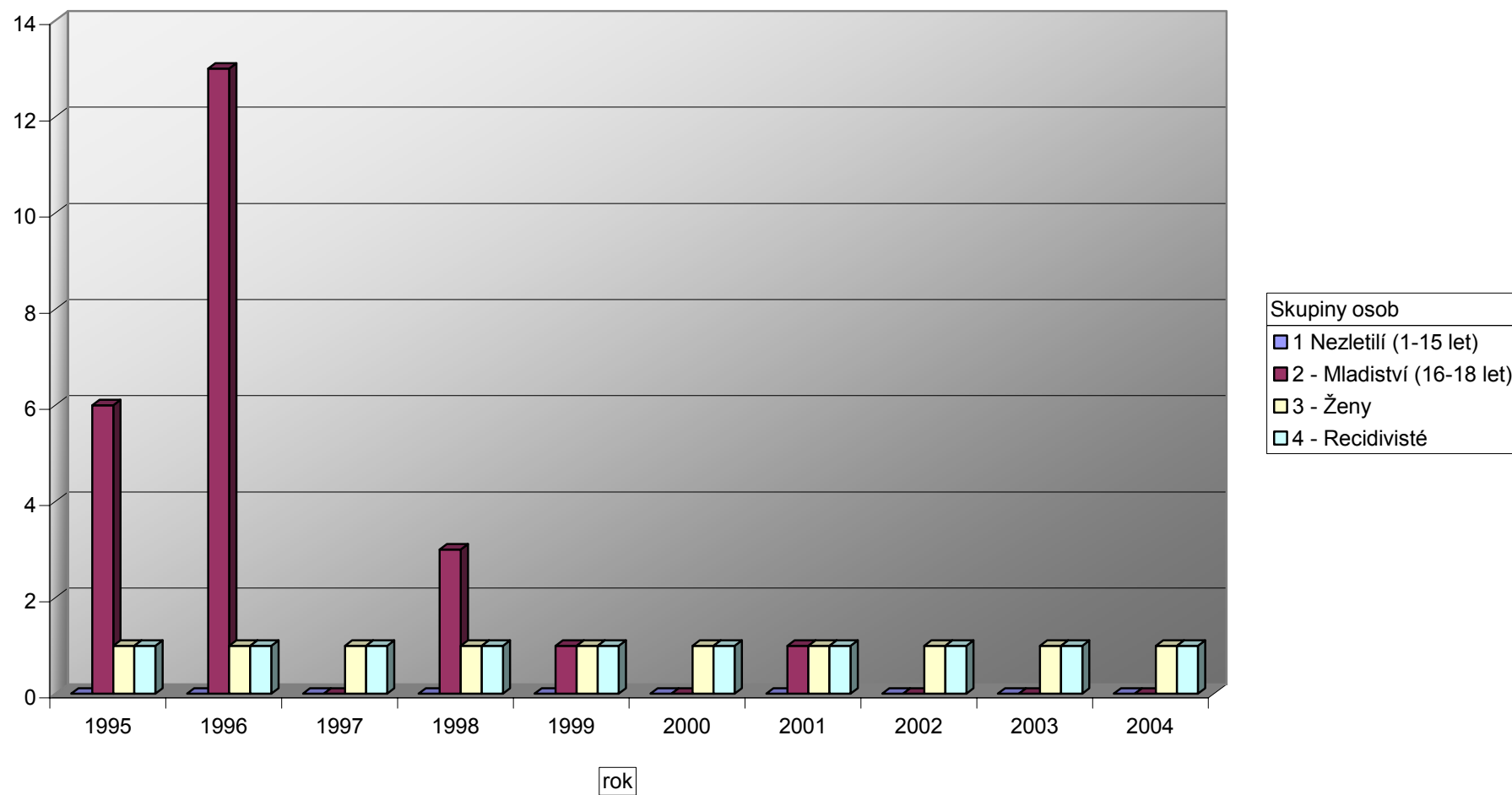

rok

Příloha č. 6

Počet stíhaných a vyšetřovaných skupin osob

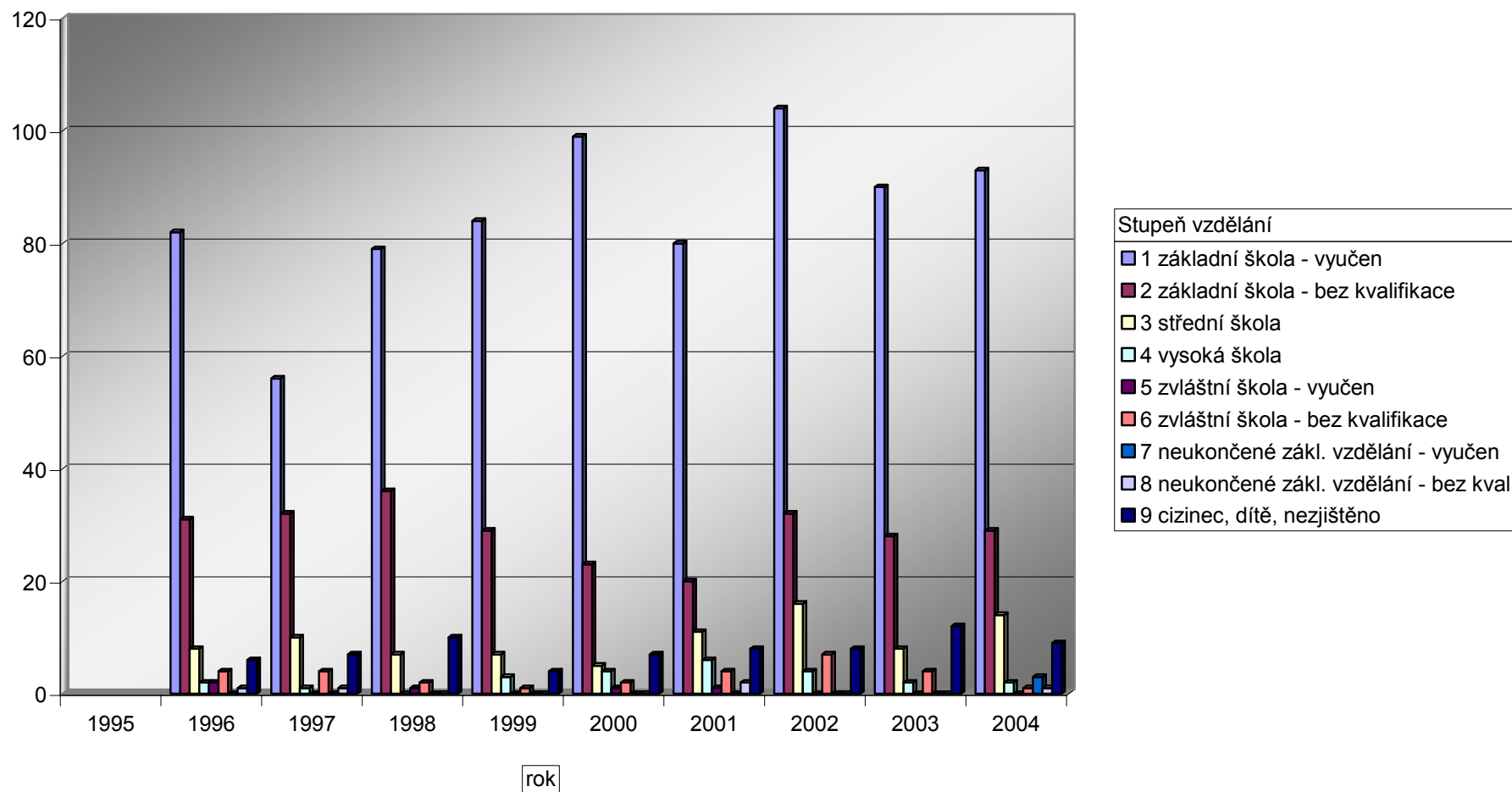
(nezobrazené hodnoty u daného TSK nebyly v daném roce sledované)

Příloha č. 7

Stíhané a vyšetřované osoby podle dosaženého vzdělání

(nezobrazené hodnoty u daného TSK nebyly v daném roce sledované)

ROK 2002

TSK	Název	Trestné činy		Stíháno, vyšetřováno osob														
		Zjištěno	Objasněno	Celkem	z toho				vzdělání									
					Recidivisté	Nezletilí (1-15 let)	Mladiství (16-18 let)	Ženy	základní škola - vyučen	základní škola - bez kvalifikace	střední škola	vysoká škola	zvláštní škola - vyučen	zvláštní škola - bez kvalifikace	neukončené zákl. vzdělání - vyučen	neukončené zákl. vzdělání - bez kval.	cizinec, dítě, nezjištěno	
185	Týrání svěřené osoby	194	167	171	41	0	0	71	104	32	16	4	0	7	0	0	8	
186	Týrání osoby žijící ve spol. obydlí																	
211	Pohlavní zneužívání v závislosti	117	108	74	30	0	0	1	46	13	4	3	1	1	0	0	6	
212	Pohlavní zneužívání ostatní	894	803	678	157	81	164	27	263	171	26	4	5	28	5	15	161	
213	Komerč.forma sex.zneuž.v závisl.	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
214	Komerč.forma sex.zneuž. ostatní	7	7	7	2	1	2	0	2	3	1	0	0	0	0	0	1	

ROK 2004

TSK	Název	Trestné činy		Stíháno, vyšetřováno osob														
		Zjištěno	Objasněno	Celkem	z toho				vzdělání									
					Recidivisté	Nezletilí (1-15 let)	Mladiství (16-18 let)	Ženy	základní škola - vyučen	základní škola - bez kvalifikace	střední škola	vysoká škola	zvláštní škola - vyučen	zvláštní škola - bez kvalifikace	neukončené zákl. vzdělání - vyučen	neukončené zákl. vzdělání - bez kval.	cizinec, dítě, nezjištěno	
185	Týrání svěřené osoby	185	167	152	49	0	0	63	93	29	14	2	0	1	3	1	9	
186	Týrání osoby žijící ve spol. obydlí	161	138	108	51	0	0	3	65	14	17	4	0	1	0	0	7	
211	Pohlavní zneužívání v závislosti	114	109	88	40	0	0	3	50	14	8	5	0	2	0	0	9	
212	Pohlavní zneužívání ostatní	686	609	541	134	56	122	34	202	143	23	3	5	27	2	9	127	
213	Komerč.forma sex.zneuž.v závisl.	2	2	3	0	0	0	0	2	0	0	1	0	0	0	0	0	
214	Komerč.forma sex.zneuž. ostatní	13	13	9	1	3	2	2	0	0	1	0	0	0	0	0	8	